

Esi lēdija, viņi teica. Uztvere par sieviešu politisko līderību mūsdienu Latvijas ārējā un drošības politikā

GUNDA REIRE

*Be a lady they said. [...]
Don't be so provocative. You're asking for it.
Wear black. Wear heels.
You're too dressed up. You're too dressed down. [...]
Don't be too fat. Don't be too thin. [...]
Don't say yes. Don't say no.
Just "be a lady" they said.¹*

Cilvēkam nav bezgalīgu un pašpietiekamu iekšējo individualitātes dziļļu. Individualitāte konstruējas mijiedarbībā starp pašvērtību un attiecībām ar citiem cilvēkiem, kontekstā ar pastāvošajām tiesību un kultūras normām, sabiedrības vērtībām un gaidām. Jau Aristoteļa koncepts par cilvēku kā sociālu un politisku dzīvnieku nosaka, ka cilvēki ir savstarpēji atkarīgi, un ikkatrs, kas vai nu nespēj vest sabiedrības dzīvi, vai ir tik pašpietiekams, ka tas nav vajadzīgs, ir “vai nu zvērs, vai dievs”.² Mēs neesam ne viens, ne otrs, ne vienpatis, ne

---

¹ Camille Rainville, *Be a lady, they said* [Esi dāma, viņi teica], 2017, *Writings of a Furious Woman blogs*, <https://writingsofafuriouswoman.wordpress.com/2017/12/09/be-a-lady-they-said/commentpage-3/#comments>. Šis bloga ieraksts kļuva virāls un guva plašu publicitāti 2020. gadā, kad žurnāla “*Girls. Girls. Girls*” vajadzībām Pola Maklīna (*Paul McLean*) režijā tika radīta spēcīga īsfilma (video), kur seriāla “*Sekss un lielpilsēta*” aktrise Sintija Niksone (*Cynthia Nixon*) lasa šo Kamillas Rainvilles radīto tekstu. Skatīt: “*Be a Lady They Said*”, *Girls. Girls. Girls. Magazine* YouTube kanāls, <https://www.youtube.com/watch?v=z8ZSDS7zVdU>.

² Aristotelis, *Politika*.

apskaidrotais. Mēs esam cilvēki un dzīvojam sabiedrībā, un, lai ikkatrs no mums patiesi būtu līdzvērtīgs sabiedrības loceklis, ir nepieciešama gan iekšēja pašvērtības un savas individualitātes apzināšanās, gan ārēja – sabiedrības – atzišana, ka ikviens cilvēks *de iure* un *de facto* ir vienlīdzīgs neatkarīgi no dzimuma, tautības, rases, ticības, seksuālās piederības, pārliecības, vecuma, mantiskā vai veselības stāvokļa. Tātad, lai sievietē kļūtu un darbotos kā politiskā lidere uz vienlīdzīgiem noteikumiem ar vīriešiem, nepietiek ar sievietes iekšējo pašapziņu, radītām iespējām, demokrātisku tiesisko ietvaru un novērstām juridiskajām barjerām. Ir nepieciešama arī patiesa atzišana – dzimumu vienlīdzības principa dziļa iesakņotība sabiedrībā, tradicionālo un iesīkstējušo priekšstatu par dzimumu lomām sabiedrībā un ģimenē atmešana. Šim principam ir pilnasinīgi jādzīvo, nevis tikai jāeksistē.

Šis raksts par sieviešu situāciju Latvijas ārpolitikas un drošības politikas līderpozīcijās noteikti nav sākams ar Šekspīra vārdiem: “Nav cita stāsta skumjāka par šo”. Šis arī nebūs veiksmes stāsts, nevienam tāda vēl nav. Latvijai dzimumlīdztiesības jomā pēc dažādiem kvantitatīvajiem rādītājiem Eiropas un pasaules kontekstā kopumā ir labi sasniegumi, arī sabiedrībā absolūtais vairākums neiebilst idejai, ka sievietē kā politiskais pārstāvis spēs labi pārstāvēt tās intereses.³ Tomēr, lobot šo tematu slāni pa slānim, lēnām atklājas situācijas nepievilcīgie aspekti – iemesli, kāpēc sieviešu līderu ārpolitikā un drošības politikā nav vairāk, kādas ir sabiedrības prasības un gaidas pret viņām, pret kādiem aizspriedumiem un stereotipiem joprojām, 21. gadsimtā, mums visām ir jācīnās. Šī problemātika ir kopīga sieviešu politiskajai līderībai visās jomās, ne tikai ārējā un drošības politikā.

---

³ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017* [Speciālais Eiropas barometrs 465: Dzimumu vienlīdzība, 2017. gads], <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2154>.

Vienlīdzība un cilvēka cieņa

Frensis Fukujama savā jaunākajā grāmatā saka, ka identitāte izaug no nošķiruma starp personas iekšējo “es” un ārējo sociālo noteikumu un normu pasauli, kas adekvāti neatpazīst šī iekšējā “es” vērtību vai cieņu. Tikai mūsdienās sācis iesakņoties uzskats, ka autentisks iekšējais “es” ir pēc būtības vērtīgs un ka nevis personas iekšējam “es” būtu jāpiemērojas sabiedrības likumiem, bet sabiedrībai pašai ir jāmainās.⁴

Fukujamas minētā iekšējā “es” pamatā ir cilvēka cieņa (*human dignity*), kas ir uzskatāma par vienu no pamata Rietumu vērtībām. Taču cilvēka cieņai nav pašreflektējoša kvalitāte, tai ir jābūt iedzīvinātai gan tiesību sistēmās, gan sabiedrības dzīvē un kultūrā. Piemēram, līdzās brīvībai, demokrātijai, vienlīdzībai, tiesiskumam un cilvēktiesībām Lisabonas līgumā cilvēka cieņa ir iestiprināta kā viena no Eiropas Savienības vērtībām un kopā ar iepriekš minētajām veido pamatu visai savienībai.⁵ Par cilvēka cieņu runā arī Eiropas Savienības Pamattiesību harta, kas uzsver, ka “Savienība balstās uz nedalāmām, universālām vērtībām – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti”.⁶ Savukārt tās pats pirmais pants nosaka, ka cilvēka cieņa ir neaizskarama, tā ir jārespektē un jāaizsargā. Tomēr cilvēka cieņa nebūtu jāuzskata par ekskluzīviem aizjūru labumiem – arī Latvijas Satversme cilvēka cieņu definē kā vienu no galvenajiem balstiem Latvijai kā demokrātiskai, tiesiskai, sociāli atbildīgai un nacionālai valstij.⁷

Sieviešu un vīriešu līdztiesība ir iestiprināta Lisabonas līgumā, savukārt Eiropas Savienības Pamattiesību harta nosaka, ka vīriešu

---

⁴ Sīkāk skatīt: Francis Fukuyama, *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment* [Identitāte: Pieprasījums pēc cieņas un aizvainojuma politika], (Profile Books, 2019), 3.–12.

⁵ EUR-Lex, *Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas (2010/C 83/01)*, 2. pants, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2010/083/01&from=LV>.

⁶ EUR-Lex, *Eiropas Savienības pamattiesību harta (2016/C 202/02)*, preambula, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>.

⁷ Likumi.lv, *Latvijas Republikas Satversme*, preambula, <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>.

un sieviešu līdztiesība ir jānodrošina visās jomās, tostarp nodarbinātības, darba un atalgojuma jomās, un līdztiesības princips neliedz saglabāt vai noteikt pasākumus, kuri paredz īpašas priekšrocības nepietiekami pārstāvētam dzimumam.⁸ Latvijā *de iure* dzimumu līdztiesība ir garantēta normatīvajos aktos, ne vienam, ne otram dzimumam nav sistēmisku ierobežojumu, un diskriminācija ir aizliegta. Tomēr ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja savos 2020. gada noslēguma secinājumos līdzās pozitīvi novērtētajām Latvijas likumdošanas iniciatīvām norāda arī uz vairākiem trūkumiem un rekomendē Latvijai pieņemt atsevišķu dzimumu līdztiesības likumu.⁹ Šādu soli ļoti simboliskā datumā – 8. martā jeb Sieviešu solidaritātes dienā – kā nevajadzīgu noraidīja labklājības ministre Ramona Petraviča, norādot, ka Latvijā ikvienu cilvēku aizsargā Satversme.¹⁰

Ar cilvēka cieņu pašu par sevi, ar sajūtu vai apziņu par savu vērtību vien nepietiek, tai jātiek ārēji atzītai – gan normatīvajos aktos *de iure*, gan sabiedrības dzīvē *de facto*. Tā ir interakcija starp paša apzināšanos un atzīšanu no sabiedrības, un cilvēka cieņa nav jānopelna, tā piemīt ikkatram indivīdam neatkarīgi no sasniegumiem, sociālā slāņa, dzimuma vai jebkādiem citiem aspektiem. Ikviens cilvēks ir vienlīdzīgs un līdzvērtīgs, ikviena cieņa ir jārespektē un jāatzīst. Šis princips ir bijis motivācijas avots dažādām politiskajām cīņām mūsdienu pasaulē, sociālajām kustībām un ideoloģijām, tai skaitā feminismam. Ir gadījies sastapties ar tādiem trivializētiem *#MeToo*

---

⁸ EUR-Lex, *Eiropas Savienības pamattiesību harta (2016/C 202/02)*, preambula, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>.

⁹ The United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *The periodic report of the Republic of Latvia on actions taken by Latvia in the implementation of the 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women over the period from 1 January 2005 to 31 December 2017* [Latvijas Republikas nacionālais ziņojums par 1979. gada 18. decembra konvencijas par jebkuras sieviešu diskriminācijas izskaušanu izpildi Latvijas Republikā no 2005. līdz 2018. gadam], https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeID=5.

¹⁰ LETA, "Atsevišķs dzimumu līdztiesības likums nav nepieciešams, jo Latvijā ikvienu personu aizsargā Satversme", 8.3.2020, *Skaties.lv portāls*, <https://skaties.lv/zinas/latvija/politika/petravica-atseviskis-dzimumu-lidztiesibas-likums-nav-nepieciešams-jo-latvija-ikvienu-personu-aizsarga-satversme/>.

kustības¹¹ interpretējumiem, kas problēmas kodolu saskata ietekmīgu vīriešu seksuālā spiedienā pret neaizsargātākām sievietēm, raugoties uz to no amatu hierarhijas vai ekonomiskās perspektīvas. Taču pamata lieta šeit ir cita. Šī kustība iestājas pret fundamentālu necieņu pret sievieti, vardarbību, nevienlīdzību, sievietes vērtības pazemināšanu uz dzimumu aizspriedumu pamata, lai gan “aizspriedumi” šajā kontekstā ir pārāk vājš jēdziens.

Sievietes Latvijas ārpolitikā un drošības politikā

Statistiski sieviešu politiskā līderība mūsdienu Latvijas ārējā un drošības politikā, salīdzinot ar Eiropu un pasauli, nebūt neizskatās slikti. Lai arī tradicionāli politiskā līderība šajās jomās tiek asociēta ar divu ministru – ārlietu un aizsardzības – darbību, tā ir aplūkojama plašāk un ietver arī trīs augstākās valsts amatpersonas, Saeimas deputātes un Eiropas Parlamenta deputātes. Politiskā līderība ārlietās un aizsardzībā tādejādi ir aplūkojama nevis tikai kā aktīva darbība partiju politikā un politiķes darbs, bet gan kā spēja ieņemt vadošus amatus Latvijas Republikas valsts pārvaldē un būt Latvijas tautas pārstāvei Eiropas Parlamentā, būt caur šiem amatiem vadošā kvalitātē iesaistītai valsts politikas procesos un to rezultātu noteikšanā plašā nozīmē.

Juridisku šķēršļu sievietei kļūt par politisko līderi Latvijā nav. Vēl vairāk – 2019. gadā Pasaules Banka Latviju iekļāva to valstu sešinieka, kas ļoti detalizēti veidotā indeksā desmit gadu laikā sasniegušas 100 punktus no 100 un garantē sievietēm pilnīgu juridisko vienlīdzību

---

¹¹ *#MeToo* kustība ir vērsta pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību, un zem šīs mirkļbirkas sievietes publisko pret sevi vērstus seksuāla rakstura noziegumus, ko paveikuši ar varu apveltīti vai prominenti vīrieši. Frāzi “Me Too” (Es arī) pirmo reizi 2006. gadā sociālajos medijos lietoja seksuālu uzbrukumu pārdzīvojušā sociālā aktiviste Tarana Burke (*Tarana Burke*). Taču lavīnas efektu šī frāze piedzīvoja 2017. gadā pēc neskaitāmo seksuālo uzbrukumu, ko savas karjeras laikā veicis prominentais Holīvudas kino producents Hārvijs Vainstīns (*Harvey Weinstein*), izgaismošanas. Šī kustība ar mirkļbirkas palīdzību kļuva virāla sociālajos medijos, un tā ir aptvērusi visu pasauli. Kustības rezultātā jaunā kvalitātē ir aktualizēts jautājums par cilvēktiesībām, sieviešu tiesībām, dzimumlīdztiesību, kultūras un sociālajām normām sabiedrībā.

darba tirgū un biznesā.¹² Gandrīz 60 % Latvijas sabiedrības nepiekrīt stereotipam, ka sievietēm nepiemistu nepieciešamās kvalitātes vai prasmes, lai ieņemtu vadošus amatus politikā; Eiropas Savienībā kopumā gan šim aizspriedumam nepiekrīt 80 % sabiedrības.¹³

Latvijai divus pilnus termiņu pēc kārtas ir bijusi Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga,¹⁴ ir bijušas vairākas parlamenta spīkeres – Ilga Kreituse,¹⁵ Ingrīda Ūdre,¹⁶ Solvita Āboltiņa¹⁷ un otro pilno termiņu pēc kārtas – Ināra Mūrniece,¹⁸ kā arī sieviete Ministru prezidente – Laimdota Straujuma.¹⁹ Šīs ir trīs augstākās valsts amatpersonas, kas pārstāv un reprezentē Latviju starptautiski. Latvijai pēc neatkarības atgūšanas ir bijusi ārlietu ministre Sandra Kalniete,²⁰ kura kopš 2009. gada bez pārtraukuma ir bijusi arī Eiropas Parlamenta deputāte no Latvijas, kā arī aizsardzības ministre Linda Mūrniece,²¹ kura savas politiskās karjeras laikā bijusi arī iekšlietu ministre.

Ja par aizsardzības un ārlietu ministru pienākumiem un atbildību ārpolitikas un drošības politikas jomā jautājumiem nevajadzētu rasties, tad citu politiķu un amatpersonu iesaistes līmenis gan prasa papildu paskaidrojumus. Valsts prezidents līdzās apjomīgai starptautiskās reprezentācijas funkcijai ir arī valsts bruņoto spēku augstākais vadonis,²² vada Nacionālās drošības padomi, kas saskaņo augstāko valsts institūciju un amatpersonu īstenotu vienotu valsts politiku nacionālās drošības jomā, ieceļ Nacionālo bruņoto spēku virspavēlnieku kara laikam, izveido Valsts prezidenta militāro padomi, iesaka apstiprināšanai Saeimā Nacionālo bruņoto spēku komandieri un ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par kara pasludināšanu un uzsākšanu.²³

---

¹² World Bank Group, “Women, Business and the Law. A Decade of Reform”, 2019, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31327/WBL2019.pdf>.

¹³ European Commission, Eurobarometer, *op. cit.*

¹⁴ No 1999. gada līdz 2007. gadam.

¹⁵ No 1995. gada līdz 1996. gadam.

¹⁶ No 2002. gada līdz 2006. gadam.

¹⁷ No 2010. gada līdz 2014. gadam.

¹⁸ No 2014. gada.

¹⁹ No 2014. gada līdz 2016. gadam.

²⁰ No 2002. gada līdz 2004. gadam.

²¹ 2006. gadā.

²² Likumi.lv, *Latvijas Republikas Satversme*, 42. pants, <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>.

²³ Turpat, 8. panta pirmā daļa.

Latvijas Republikas Satversmē noteiktajos gadījumos Saeimas priekšsēdētājs uz laiku pilda Valsts prezidenta pienākumus.²⁴ Saeimas priekšsēdētājs ir arī Nacionālās drošības padomes loceklis²⁵ un sava amata pilnvaru ietvaros veido diplomātiskās attiecības. Savukārt Ministru prezidents, lai arī ir trešā augstākā valsts amatpersona pēc Valsts prezidenta un Saeimas priekšsēdētāja, tomēr politiskās ietekmes ziņā ir pats nozīmīgākais amats Latvijā. Arī Ministru prezidents reprezentē valsti visaugstākajā līmenī starptautiski; svarīgi, ka viņš vai viņa pārstāv Latviju Eiropadomē (tā visaugstākajā līmenī nosaka Eiropas Savienības vispārējo politisko ievirzi un prioritātes un nosaka Eiropas Savienības kopējo ārpolitiku un drošības politiku, ņemot vērā Eiropas Savienības stratēģiskās intereses un aizsardzības aspektus²⁶). Premjers ir arī Nacionālās Drošības padomes loceklis.²⁷

Latvijā sieviešu pārstāvniecība likumdevējā pēdējo gadu laikā ir ievērojami pieaugusi. Gandrīz trešdaļa – 31 % – no 13. Saeimā ievēlētajiem deputātiem ir sievietes. Salīdzinājumā abās citās Baltijas valstīs ievēlēto deputātu sieviešu skaits bijis mazāks – Igaunijā 28 % un Lietuvā 21%. Pēc neatkarības atgūšanas šis Latvijai ir vēsturiski augstākais rādītājs, jo kopš gadsimtu mijas pārstāvniecība bija iestrēgusi aptuveni 20 % robežās.

Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisiju vēl nekad nav vadījusi sieviete. Saeimas Ārlietu komisiju ir vadījušas Vaira Paegle²⁸ un Inese Vaidere,²⁹ bet Saeimas Nacionālās drošības komisiju – Solvita Āboltiņa³⁰ un Inese Lībiņa-Egnere.³¹

Par sieviešu deputātu pārstāvniecību Latvijas ārējās un drošības politikas kontekstā jārunā tāpēc, ka arī parlaments veic nozīmīgu

---

²⁴ Turpat, 52. pants.

²⁵ Likumi.lv, *Nacionālās drošības likums*, 19. panta pirmā daļa, <https://likumi.lv/ta/id/14011-nacionalas-drosibas-likums>.

²⁶ EUR-Lex, *Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas (2010/C 83/01)*, 15. pants, *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2010/083/01&from=LV>.

²⁷ *Nacionālās drošības likums*, 19. panta pirmā daļa, *op. cit.*

²⁸ No 2005. gada 15. jūnija līdz 2006. gada 6. novembrim un no 2005. gada 3. februāra līdz 2005. gada 15. jūnijam.

²⁹ No 2002. gada 15. novembra līdz 2004. gada 6. februārim, no 2004. gada 6. februāra līdz 2004. gada 18. martam un no 2002. gada 14. novembra līdz 2002. gada 15. novembrim.

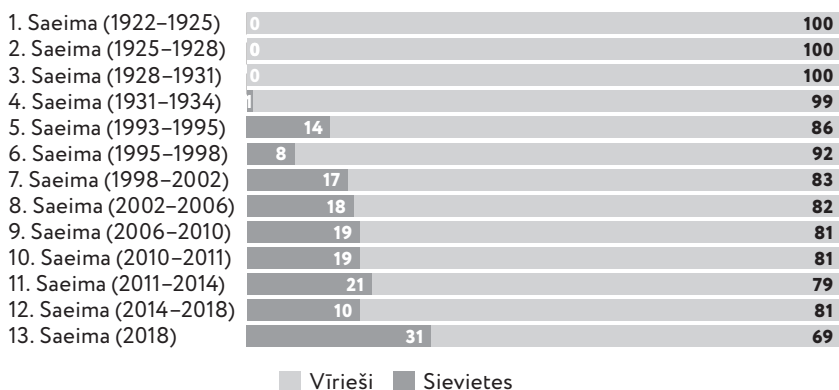
³⁰ No 2014. gada 6. janvāra līdz 2018. gada 11. janvārim.

³¹ No 2018. gada 17. janvāra līdz 2018. gada 6. novembrim.

ārpolitisko un drošības politikas lomu. Saeima ir vairāku starptautisko parlamentāro organizāciju dalībvalsts, un deputāti darbojas Baltijas Asamblejā, Baltijas jūras parlamentārajā konferencē, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Parlamentārajā asamblejā, NATO Parlamentārajā asamblejā, Starpparlamentu savienībā un Vidusjūras Savienības Parlamentārajā asamblejā. Deputāti sadarbības veicināšanai ar citu valstu parlamentiem vai citu ar deputātu darbību saistītu interešu apmierināšanai veido daudzskaitlīgas deputātu grupas.³²

Eiropas Parlamentā Latvija 2019. gadā sasniedza zelta griezumu – no Latvijas tajā ir pārstāvēti precīzi 50 % sievietes un 50 % vīrieši. Tāda pati situācija ir Austrijai, Francijai, Slovēnijai, vēl nedaudz augstāka sievietes pārstāvēniecība ir Zviedrijai un Somijai, kamēr kaimiņvalstīm Igaunijai un Lietuvai rādītāji ir zemāki.³³ 2014. gadā Latvija Eiropas Parlamentā bija pārstāvēta ar 37 % sievietes, 2009. gadā – 38 %, 2004. gadā – 33 %, ³⁴ un arī šie rādītāji kopumā nebūtu uzskatāmi par salīdzinoši sliktiem.

1. grafiks. Latvijas Republikas 1.–13. Saeimas deputāti pēc dzimuma.

Avots: Centrālās statistikas pārvalde, *Dzimumu līdztiesības rādītāji. Vara un politika*, <https://www.csb.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba/vara-un-lemumu-pienemsana>.

³² Latvijas Republikas Saeima, *Sadarbības grupas*, https://titania.saeima.lv/Personal/Deputati/Saeima13_DepWeb_Public.nsf/structureview?readform&type=DG1&lang=LV&count=1000.

³³ European Parliament, *MEPs' gender balance by country* [Dzimuma līdzsvars ES dalībvalstu parlamentos], <https://europarl.europa.eu/electionresults-2019/en/mep-gender-balance/2019-2024/>.

³⁴ Turpat.

Eiropas Parlamentā visilgāk kā ārpolitiskā līdere Latviju pārstāv Inese Vaidere – kopš 2004. gada. Jāatgādina, ka viņa iepriekš ir bijusi gan Saeimas deputāte, gan Saeimas Ārlietu komisijas vadītāja. Ilgstoši, kopš 2009. gada, Eiropas Parlamentā Latviju pārstāv bijusī ārlietu ministre Sandra Kalniete. No 2019. gada tur strādā bijusī kultūras ministre Dace Melbārde. 2014. gada sasaukumā darbojās arī Iveta Grigule. Kopš 2004. gada Eiropas Parlamentā bez pārtraukuma ir tikusi ievēlēta arī Tatjana Ždanoka, kura ir bijusī Interfrontes aktīviste un Latvijas Komunistiskās partijas biedre pēc 1991. gada 13. janvāra, kas Latvijā liedz kandidēt vēlēšanās un tikt ievēlētām, lai izslēgtu tādu personu dalību likumdošanas procesā, kuras aktīvi darbojušās partijā, kas vardarbīgā veidā mēģinājusi gāzt no jauna izveidoto demokrātisko režīmu valstī. Taču, izvairoties no pilnībā neitrālas definīcijas un ņemot vērā mūsdienu līderības koncepta saturu, kas ietver arī līderības ētiskos un morāles aspektus, politiskās darbības mērķus un pārstāvētās vērtības,³⁵ šī persona nav uzlūkojama kā Latvijas ārpolitikas līdere.

Mēdz teikt, ka Latvija ir uz pareiza ceļa – nepastāv juridiski ierobežojumi sievietei darboties politikā vai kļūt par līderi ārējā un drošības politikā, ir vienādas tiesības, mums ir bijis “pilns komplekts” jeb sievietes – augstākās valsts amatpersonas, kā arī ārlietu un aizsardzības ministres. Pieaug sieviešu īpatsvars Saeimas deputātu vidū, Eiropas Parlamentā sasniegts ideālais līdzsvars. 55 % sabiedrības uzskata, ka pašreizējais sieviešu skaits lēmumu pieņemšanas amatos politikā ir optimāls.³⁶ Ko vēl jūs gribat?

Neredzami darbi

Ir dzirdēts viedoklis, ka Latvijā sieviešu līdzdalība politikā, darbība ministru vai augstāko valsts amatpersonu kapacitātē statistiski ir laba, bet nav lielāka tāpēc, ka... viņas pašas to nevēlas. Te iespēju vienlīdzībai pretī kā arguments tiek likta personas brīvā griba. Ja tu nevēlies

---

³⁵ Piemēram, skatīt: Joseph Nye, *The Powers to Lead* [Varas daba], (New York: Oxford University Press, 2008).

³⁶ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.

būt ministre – vai tevi var piespiest? Ja tu negribi kandidēt un tikt ievēlēta – vai mums tavā vietā to gribēt? Šis viedoklis sasaucas ar feminisma aktivistes Kerolas Hanišas bažām par iesakņojušos viedokli, ka sieviešu situācija ir viņu pašu vaina un, iespējams, pastāv “tikai viņu galvās”.³⁷

Iemesli tomēr ir dziļāki un attiecināmi gan uz to, caur kādiem stereotipiem sabiedrība raugās uz sievietēm un ko no viņām sagaida, gan uz to pārslodzi, ko no sievietes šādā amatā prasa dzīve kopumā – tu vari kļūt lidere un pildīt savus laika un enerģijas ietilpīgos profesionālos pienākumus, bet *Kinder, Küche, Kirche* jeb 3K pienākumus arī neviens nav atcēlis. Šī situācija ir kopīga sievietēm visās jomās, ne tikai ārējā un drošības politikā. Ja nākamās paaudzes audzināšanā un mājas solī pienākumus ar sievieti nedala ģimene un dzīvesbiedrs (vai pašai ir dziļi tradicionāli uzskati par sievietes sūtību), būs jāpaveic tie visi, turklāt augstā līmenī. Tos mēdz dēvēt par “neredzamajiem darbiem” (*invisible labor*) – par pašsaprotamu sievietes sūtībai uzskata mājas uzkopšanu, bērnu audzināšanu, ēdiena gatavošanu, palīdzību bērniem skolas projektu īstenošanā un mājasdarbu pildīšanā, dārza kopšanu, radnieku aprūpi, un tā varētu turpināt. Tie visi ir darbi, kas rada mentālu, emocionālu un garīgu piepūli, prasa precīzu plānošanu un daudz laika, tie līdzās profesionālajiem pienākumiem rada otro slodzi mājās, un sievietei atpūtas laika var nesanākt nemaz.

73 % Latvijas sabiedrības tiešām piekrīt, ka sievietēm ir mazāk brīvības pienākumu pret ģimeni dēļ,³⁸ taču tas nenoved pie tālejošiem secinājumiem un personiskās rīcības, lai situāciju uzlabotu. Tieši pretēji – 74 % Latvijas sabiedrības uzskata, ka tieši tā arī ir sievietes vieta un loma – rūpēties par mājām un ģimeni. Eiropas Savienībā kopumā rādītājs arī nav izcils, tomēr daudz zemāks – tā uzskata 44 % iedzīvotāju.³⁹

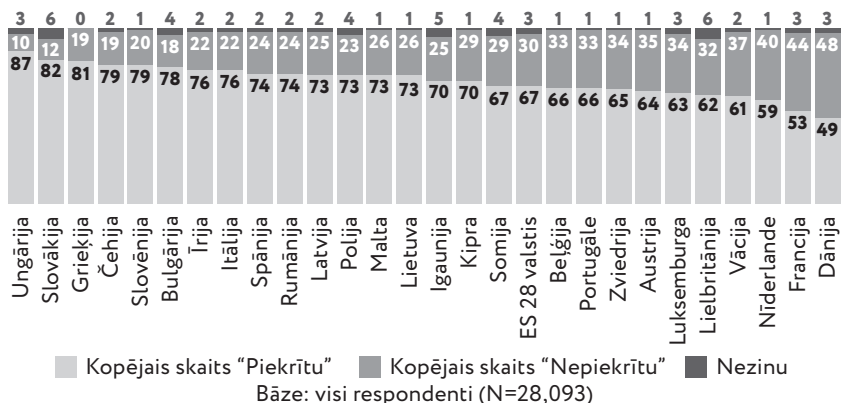
---

³⁷ To viņa min 2006. gadā rakstītajā ievadā savam 1969. gada rakstam “Personīgais un politiskais”, bet šo virsrakstu, kas strauji kļuva par populāru saukli, nemaz nav izdomājusi viņa pati, to radīja redaktore. Skatīt: Carol Hanisch, *The Personal is the Political* [Personīgais ir politiskais], 1969, Kerolas Hanišas mājaslapa, <http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>.

³⁸ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.

³⁹ Turpat.

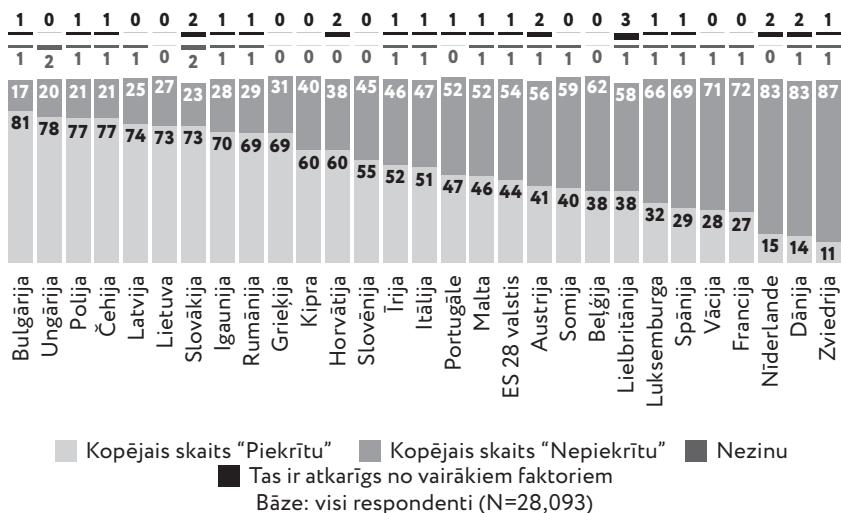
2. grafiks. Vai Jūs piekřītat šim apgalvojumam: ģimenes pienākumu dēļ sievietēm ir mazāk brīvības? (Eiropas Savienības valstu sabiedrību viedoklis, 2017).

Avots: European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*

[Speciālais Eurobarometrs 465: Dzimumu vienlīdzība, 2017. gads], <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2154>.

3. grafiks. Vai Jūs piekřītat vai nepiekřītat šim apgalvojumam: sievietes vissvarīgākā loma ir rūpēties par savu māju un ģimeni? (Eiropas Savienības valstu sabiedrību viedoklis, 2017).

Avots: Turpat.

Sievietes Latvijā un Eiropas Savienībā saņem par 16 % zemāku darba samaksu nekā vīrieši, un bieži šāda situācija sakņojas stereotipos par vīrieti kā īsto naudas pelnītāju, kā arī, darba devējam “ierēķinot” zaudējumus, ko sieviete radīs, ņemot darbspējas lapas bērnu slimības dēļ vai ejot grūtniecības un bērna kopšanas atvaļinājumos. Tikai trešdaļa sabiedrības nepiekrīt stereotipam, ka vīriešu galvenais pienākums ir pelnīt naudu, kamēr Eiropas Savienībā kopumā tam nepiekrīt 55 % iedzīvotāju.⁴⁰

Senie un mītiski priekšstati par vīrieti, kas medī mamutu (pelna naudu), un sievieti, kas kurina pavardu (rūpējas par mājas soli un bērniem) vēl vairāk izgaismojas detalizētā uzskatu un statistikas analizē, kas atklāj ne tikai stereotipus, bet arī absurdu nesakrītību starp uztveri un reālo rīcību.

Lai tiktos uz vispārātzītu cilvēka cieņu, vienlīdzību un dzimumu līdztiesību, tai jāatspoguļojas visos dzīves aspektos, ieskaitot principus, kā tiek veidota ģimene un tajā sadalīti pienākumi. Ģimenes pienākumu sadalījumam ir liela ietekme uz katra pieaugušā ģimenes locekļa spējām iesaistīties darba tirgū un uzņemties atbildīgus amatus. Piemēram, ilgstošs bērna kopšanas atvaļinājums vai nepieciešamība pēc darbspējas lapas slima bērna kopšanai nozīmē arī regulārus pārtraukumus darba tirgū, un tas rada izaicinājumus spējai konkurēt un sevi pilnveidot profesionāli. Disonanse starp uzskatiem un reālo dzīvi šajā jautājumā ir neiedomājama. Ja jautā, vai ir pieņemami, ka vīrietis dodas bērna kopšanas atvaļinājumā, lai rūpētos par bērniem, 73 % aptaujāto Latvijas vīriešu tam piekrīt.⁴¹ Taču statistikas dati rāda, ka pabalstu bērna kopšanai līdz 1,5 gadam un no 1,5 līdz 2 gadu vecumam nomācošā vairākumā saņem vienīgi sievietes – 2019. gadā 83,2 % pabalsta saņēmēju bija sievietes un tikai 16,8 % – vīrieši. Lai arī bērna saslimšanas gadījumā pēdējos piecos gados pieaudzis tēvu skaits, kuri paliek mājās ar bērnu, tomēr visbiežāk sievietes ir tās, kuras ņem darba nespējas lapas. 2019. gadā saslimuša bērna kopšanai pabalstu saņēmušo skaitā 70,2 % bija sievietes un 29,8 % – vīrieši.⁴²

---

⁴⁰ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.

⁴¹ Turpat.

⁴² Centrālās statistikas pārvalde, *Dzimumu līdztiesības rādītāji. Sociālā drošība*, <https://www.csb.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba/sociala-drosiba>.

Absolūtajā vairumā gadījumu šķirtās ģimenēs bērna aprūpes pienākumus pārņem sievietes – 2019. gadā tādu bija 85,6 % gadījumu.

Lai arī Latvijas normatīvie akti veicina dzimumu līdztiesību darba tirgū, tomēr vislielākās atšķirības vīriešu un sieviešu nodarbinātībā ir tieši 25–34 gadu vecumā (8,4 %), kas saistīts ar ģimeņu veidošanos šajā vecuma grupā un nevienlīdzīgu mājsaimniecības un aprūpes pienākumu sadali. Mājsaimniecībās, kurās ir vismaz viens bērns līdz 6 gadu vecumam (25–49 gadu vecuma grupā), sieviešu nodarbinātības līmenis 2019. gadā bija par 18,1 % zemāks nekā vīriešu.⁴³

Ko teikt par ainu, kurā 88 % Latvijas iedzīvotāju piekrīt, ka pareizs ir princips, ka vīrieši un sievietes mājsaimniecības pienākumu veikšanā pavada vienlīdzīgu laiku, vienlaikus 59 % atzīstot, ka sievietes tik un tā pavada vairāk laika mājas darbos un aprūpes aktivitātēs? Pirmkārt, tas liecina par to, ka sabiedrība zina pareizo atbildi, taču nerīkojas, lai situāciju atbilstoši mainītu. Otrkārt, Eiropas Savienībā kopumā daudz lielāks sabiedrības īpatsvars – 73 % – uzskata, ka sievietes mājas darbos pavada vairāk laika. Nav nekāda iemesla uzskatīt, ka Latvijā sievietes mājas darbos pavadītu mazāk laika nekā Eiropas Savienībā kopumā, pētījumi tādu tendenci neuzrāda. Iespējams, atbilde slēpjas tajā, ka Latvijas sabiedrībā trūkst vispārēja priekšstata par to, ko un cik sievietes mājsaimniecībā un bērnu aprūpē patiesībā paveic.

Teju ikvienu sievieti politiķe vai augstākā amatpersona tādā vai citā kontekstā ir saskārusies ar paaugstinātām prasībām un gaidām par savu ārējo tēlu, taču pret vīriešiem šādos pat amatos līdzīga veida prasības netiek izvirzītas un kritika netiek izteikta. Prezidentei, ministrei vai deputātei ir jāģērbjas sievišķīgi, bet ne uzkrītoši, jāslēpē emocijas un jāvada procesi tā, lai nerastos iespaids par varaskāri. Mērķtiecīgs vīrietis ierasti tiek uzlūkots kā ar līdera dotībām apveltīts, kamēr sieviete ātri tiek nodēvēta par varaskāru karjeristi. Ir jānotiek kaut kam grandiozam, lai vīrietis saņemtu kritiku par savu apģērbu vai sasuku, bet kritizēt sievietes matu krāsu, dekoltē izgriezumu, kurpju papēžu augstumu, galu galā – gaumi, ir pierasta lieta, ar ko saskaras

---

⁴³ Centrālās statistikas pārvalde, *Dzimumu līdztiesības rādītāji. Nodarbinātība*, <https://www.csb.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba/nodarbinatiba>.

sievietes līderes ārpolitikā un drošības politikā medijos un sadzīvē. Šis ir bēdīgs, taču ārkārtīgi interesants pētniecības temats, un longitūdināla, padziļināta diskursa analīze par uztveri un gaidām pret sievieti kā augstāko amatpersonu vai politiķi ārējā tēla un emocionālās uzvedības kontekstā būtu vērtīgs ieguldījums dzimumlīdztiesības problemātikas pētniecībā Latvijā.

Ārpolitiku un drošības politiku mēdz dēvēt par “vīriešu klubu”, ar to saprotot dominējošu vīriešu pārsvaru līderības pozīcijās. Šim priekšstatam pilnībā piekrist nav iespējams, ārlietās, piemēram, darbojas daudz veiksmīgu un profesionālu vēstnieču, taču sieviete ministre abās jomās atjaunotās Latvijas vēsturē ir darbojusies tikai vienreiz. Arī parlamentārā līmenī aizsardzības joma ir izteikti vīriešu rokās. Ārlietās un drošības politikā līdera izvēli patiešām var noteikt dzimumu aizspriedumi, kas atspoguļojas slēptā diskriminācijā. Arī šajā griezumā padziļināti pētījumi līdz šim nav veikti, taču tie būtu noderīgi. Analīze var novest līdz secinājumiem, ka ārpolitikā un jo sevišķi drošības politikā pastāv dziļāki priekšstati par meitenēm, kuras ir emocionālas un spēlējas ar lellēm (ieņem izglītības, labklājības vai veselības ministru amatus) un puikām, kuri ir racionāli un spēlējas ar ieročiem (ieņem aizsardzības ministra amatu). Cita starpā, 83 % Latvijas sabiedrības patiešām uzskata, ka sievietes biežāk nekā vīrieši pieņem lēmumus, emociju vadītas.⁴⁴

Eurobarometer veidotajā Dzimuma stereotipu indeksā Latvija ieņem visai augstu vietu. Secināts, ka patiešām augsti stereotipi valda 15 % Latvijas sabiedrības, un šajā ziņā esam vienā grupā ar Lietuvu (14 %), Slovākiju (13 %) un Ungāriju (15 %), kamēr Eiropas Savienībā kopumā augsti dzimuma stereotipi valda tikai 4 % sabiedrības.⁴⁵ Augstie stereotipu rādītāji gan nav traucēklis paust vārdos progresīvus vispārējos uzskatus – 85 % Latvijas sabiedrības uzskata, ka dzimumu līdztiesība ir svarīga, lai nodrošinātu godīgu un demokrātisku sabiedrību, bet 67 % – ka dzimumu līdztiesība profesionālajā dzīvē (darbā) ir pilnīgi noteikti vai vismaz zināmā mērā sasniegta. Eiropas Savienībā kopumā, kur dzimumu stereotipu indekss ir daudz zemāks, tā uzskata-

---

⁴⁴ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.

⁴⁵ Turpat.

ta 48 % sabiedrības.⁴⁶ Šī acīmredzamā nesakritība starp deklarētiem principiem un reālo praksi norāda uz vispārēju izpratnes trūkumu, kas ir dzimumu līdztiesība un kas ir tās padziļinātais saturs.

Personīgais patiešām ir politiskais, pastāv tieša saikne starp sievietes pieredzi un plašākām sociālām un politiskām struktūrām, un problēmas risinājums vienīgi personīgā līmenī šeit nav meklējams. Sievietes pieredze, prasības un gaidas, kas izriet no priekšstata par sievietes būtību, nav tikai sievietes personiskā lieta, tā ir sistēmiska problēma, kas caurvij visu sabiedrību tās dzīvesveidā, un tā sākas ģimenē. Šeit vietā ir nupat viņšaulē aizgājušās ASV Augstākās tiesas tiesneses Rūtas Beideres Ginzburgas vārdi: “Sievietes būs sasniegušas patiesu vienlīdzību tikai tad, kad vīrieši dalīsies ar viņām atbildībā par nākamās paaudzes audzināšanu”.⁴⁷ Latvijā sievietei ir garantētas tiesības vienlīdzīgi pretendēt darba tirgū, dzimumu vienlīdzības principi ir labi cauraužu normatīvos aktus, sabiedrība arī nevērtē sievietes kā mazāk spējīgas politikā vai līdera lomā. Taču viņai savā profesionālajā dzīvē, visticamāk, būs arī jāspēj atbilst specifiskām prasībām un gaidām par ārējo tēlu, uzvedību un emocijām, kā arī jāiztur publiskais spiediens šajā jautājumā. Pēc intensīvas darba dienas sievietei, ja nebūs izpratnes un atbalsta no ģimenes un dzīvesbiedra, sāksies otrā slodze mājās, un būs jāizdara visi “neredzami darbi”, kas no viņas prasa vēl divreiz lielāku spēku un viegli var novest līdz pārslodzei un izdegšanai. Vai Jūs vēlaties kļūt par politisko lideri Latvijas ārējā un drošības politikā?

Noslēgums

Ārpolitikā un drošības politikā Latvijā sievietes nesaskaras ar ārējiem šķēršļiem ieņemt amatus un uzņemties līderību, sievietes šajās jomās ir bijušas un ir spilgtas un tautā mīlētas un cienītas līderes, un ar savu piemēru ir demonstrējušas spējas un augstu profesionalitāti un iedvesmojušas citas sievietes ambicioziem plāniem. Tomēr sievietēm, kas

---

⁴⁶ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.

⁴⁷ Citāts no Rūtas Beideres Ginzburgas (*Ruth Bader Ginsburg*) 2001. gadā sacītā *New York City Bar* (brīvprātīga tiesnešu un studentu asociācija ASV, dibināta 1896. gadā).

sevi jūt gatavību kļūt par liderēm Latvijas ārējā un drošības politikā, tuvākajā laikā joprojām būs jāņem vērā nebūt ne vieglā dubultā papildu nasta, kas viņām, visdrīzāk, vienām pašām būs jānes kā sievietes sūtības pildītājām mājās un bērnu audzināšanā. Tāpat būs jāreķinās ar kritiku un prasībām attiecībā uz savu izskatu un emocionālo integritāti. Vienlaikus visai sabiedrībai kopumā un katrai ģimenei atsevišķi ir pienākums šos dzimumu līdztiesības trūkumus apzināties un novērst.

Reālajā dzīvē ne Latvija, ne, protams, arī citas liberālās demokrātijas nekad nav pilnībā sasniegušas tos ideālus, uz kuriem balstās – brīvību, cilvēka cieņu un vienlīdzību. Daudzas sievietes joprojām savu dzīvi veido nevis pēc spējām un profesionālās varēšanas, bet kā konkrētas grupas pārstāves, kurām vienatnē ir jāuzņemas lauvu tiesa mājas rūpju, bet karjerai jāseko tikai pēc tam, un pētījumi to apliecina. Mums kā sabiedrībai vēl ir ceļš priekšā, lai drupinātu iesakņojušos stereotipus un aizspriedumus, atzītu cilvēka profesionalitāti neatkarīgi no dzimuma un nonāktu no iesūnojušiem tradicionālajiem priekšstatiem līdz mūsdienīgai un liberālai attieksmei pret sievietes lomu sabiedrībā. Ļoti daudzās ģimenēs Latvijā mājas rūpju un nākamās paaudzes audzināšanas pienākumu dalīšana jau tagad nav nekas svešs, un šai tendencei būtu jāizplatās.

Aizspriedumu laušana un mazināšana dzimumu līdztiesības jomā ir nepieciešama gan individuālā (pašvērtības), gan ģimenes un sabiedrības (atzišanas) līmenī, tai skaitā, mainot nozaru un iestāžu iekšējo, nerakstīto kultūru un vispārēju stereotipu izplatīšanu un atkārtotību publiskajā telpā. Paužot bažas par to, ka Latvijas medijos un politikā saskatāmi diskriminējoši dzimumu stereotipi, patriarhāli un seksistiski viedokļi, kā arī aicinājumi saglabāt tradicionālas vērtības, ANO Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja ir aicinājusi vairo sabiedrības un mediju informētību par nepieciešamību cīnīties ar dzimumu stereotipiem, vairojot pozitīvus piemērus par sieviešu dalību politiskajā un ekonomiskajā dzīvē.⁴⁸ Ikkatram, arī

---

⁴⁸ *The periodic report of the Republic of Latvia on actions taken by Latvia in the implementation of the 1979 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women over the period from 1 January 2005 to 31 December 2017, op. cit.*

sievietēm pašām, būtu jāapzinās sava loma reizēm it kā nevainīgu vai automātisku, bet diskriminējošu un sievieti kā cilvēku noniecinošu stereotipu atbalstīšanā, kas seksualizē sievieti un uzsver viņas koncentrēšanos uz ārējo tēlu, norāda uz it kā primāro sievietes lomu sabiedrībā – virtuvē, ar bērniem, mājsaimnieces vai sava vīra pavadones kapacitātē, kā arī konceptualizē vīrieti kā pelnītāju, bet sievieti tā tērētāju, vīrieti kā sarežģītu un intelektuāli izaicinošu jomu pārstāvi iepretim sievietei kā aprūpes vai izglītošanas speciālistēm. Virdžīnija Vulfa, kuras ieguldījums feministiskajā jomā un dzimumu līdztiesības jautājumā ir milzīgs, savā daiļradē līdzās tēmām par vienlīdzīgu iespēju abiem dzimumiem un patiesības pretnostatījumu viedoklim, kā trešo svarīgo tēmu ir attīstījusi nepieciešamību mainīt vīrieša attieksmi pret sievieti un, vēl svarīgāk, sievietes attieksmi pret sevi pašu. Latvijā kopumā dzimumu stereotipi politikā augstā vai vidēji augstā līmenī valda trešdaļā sabiedrības, un mēs šajā ziņā bīstami tuvojamies Slovākijai, Rumānijai, Itālijai vai pat Ungārijai.⁴⁹

Mūsdienu dzimumu līdztiesības un feminisma dienaskārtība nav saistīta ar sieviešu centieniem vienkārši ielauzties tā dēvētajās tradicionālajās vīriešu sfērās, kļūstot par ugunsdzēsējām, celtniecēm, kareivēm, vai, ja iesim tālāk – zinātniecēm, politiķēm, vadītājām un līderēm. Tā, ieskaitot ienākumu vienlīdzību par līdzvērtīgu darbu, ir plašāka prasība par vienlīdzību, cilvēka cieņu, profesionālu sieviešu vienlīdzīgu stāvokli sociālajā hierarhijā. Tā ir nevis ar resursiem saistīta prasība, bet taisnīguma jautājums, cilvēka cieņas marķieris.

---

⁴⁹ European Commission, *Special Eurobarometer 465: Gender Equality 2017*, op. cit.